

ФАНТАСТИКА ХОРОРА У ПРИПОВЕТКАМА МИЛОВАНА ГЛИШИЋА „НАГРАИСАО“ И „БРАТА МАТА“

У нашем раду бавимо се тематиком фантастике хорора у два приповеткама Милована Глишића – „Награисао“ и „Брата Мата“. Овај српски приповедач створио је значајан приповедачки опус, у коме се преплићу елементи реалног и надреалног света, могућег и немогућег. Аутор свакако најзначајније српске „вамписке“ приповетке, „После деведесет година“, увео је на српску књижевну сцену чувеног Саву Савановића. Незаобилазно у проучавању Глишићеве фантастике јесте његово повезивање са делом Николаја Гогоља, који је умногоме утицао на српског прозаисту. Демонолошки супстрат у Глишића чини један од најзаокруженијих сегмената фантастике у српској литератури. Настао под утицајем наше народне књижевности, на усменом предању нарочито ваљевског краја, одакле Глишић потиче, тај демонијаријум представљао је потицај за наше истраживање.

Кључне речи: Милован Глишић, приповетке, реализам, романтизам, демонско, фантастика, хорор, Гогољ.

Иако аутор невеликог опуса, Глишић је неколико својих приповедака написао у жанру фантастике, са елементима ужаса. То су: „Ноћ на мосту“, „После деведесет година“, „Награисао“, „Брата Мата“ и „Глава шећера“. У неколиким то су већ сами наслови који сугеришу страву, најављују зло, злу коб, иако у њима нема збивања са елементима хорор фантастике. То су: „У зао час“, „Злослутни број“, „Шетња после смрти“ и „Задушнице“. Милован Глишић, као један од стожерних писаца српског реализма 19. столећа, према Скерлићевом мишљењу зачетник „сеоске приповетке“² (Скерлић 1964: 40) у српској књижевности, аутор

¹ teostef@eunet.rs

² У тексту „Милован Ђ. Глишић“, иначе првобитно објављеном у *Српском књижевном гласнику* 1905, XIV/2, стр. 111–122; бр. 3, стр. 204–212, Скерлић каже: „Милован Ђ. Глишић, ван сваког спора, оснивач је наше сеоске приповетке, и када се говори о тој

поникао на народној усменој традицији, задојен њоме, оставио је, поготово у својим приповеткама, блиставе трагове тог предања. Ако знамо да су бројне приповести, које ће он забележити, приче које су се заиста збиле, или за које је народ дубоко веровао да јесу, онда је њихова вредност утолико већа јер није реч само о творевинама пишчеве маште већ и о живом предању.

Глишић није био први који ће у српску књижевност унети елементе фантастике, па ни хорора. Сава Дамјанов се, у својој књизи *Корени модерне српске фантастике*, са поднасловом *Фантастика у књижевности српског предромантизма*, подробно бавио претечама, попут Викентија Ракића, Јована Суботића, Милована Видаковића, Симе Милутиновића, Атанасија Стојковића, Јоакима Вујића и иних.³ Али Глишић ће, за разлику од свих побројаних, постати парадигма за ову врсту литературе код нас. Заслуга за такву рецепцију његова обимом невеликог дела јесте тематска јединственост појединих приповедака које су одавно постале антологијске.

Мада нема довољно јаких разлога да се по уметничкој вредности књижевно дело Милована Глишића стави у сам врх српске прозе, за нас је оно од прворазредног значаја. Не само зато што садржи највећи фолклорно-фантастични циклус из једног пера у целој српској књижевности, већ пре свега зато што располаже највећим бројем целовитих вампирских мотива [...] (Радин 1996: 67).

Елементи хорора у Глишићевим причама су разноврсни. У „После деведесет година“ потка је необјашњиво страдање воденичарâ, један одважан момак Страхивића, који се решава да преноћи у истој тој уклетој воденици, појава демонског бића, чувеног Саве Савановића, потрага за његовим гробом, његово откопавање и пробадање глоговим коцем и, коначно, излетање лептирице из његових уста, која ће наставити да чини јаде, истина само малој деци, и то не задуго. То је најкласичнија позната прича домаће литературе о вампиру. У приповеци „Награисао“ реч је о Миладину Малешевићу, човеку који је једне ноћи у повратку кући награисао. Никакви лекови му нису

нашој националној књижевној врсти, цео свет мисли само на Лазу К. Лазаревића и Јанка Веселиновића, који су у ствари ишли већ утабаним стазама.“

3 Бројни истраживачи Глишићева дела тачно примећују велику сличност његове приче „После деведесет година“ са народном приповетком о вампиру Лисибради, коју је објавио Новица Шаулић. Београд: Геца Кон. *Српске народне приче*, I, 1925, стр. 127–128. Вампир Лисибрада вампировао је четрдесет година, убијао помелеаре у воденици, и скончао прободен глоговим коцем. Сава Савановић имао је само дужи вампирски стаж, од цигло деведесет година.

помагали, те се морао обратити врачу који је вичан у истеривању нечистих сила. У опису ритуала егзорцизма, Глишић пластично представља сва обележја црне магије: црну мачку, змајеву отресину, увраћавање Ромог Вука. У „Брата Мати“ имамо појаву авети, црну кокош, црно јаре, црног коња, црну мачку, привиђења, страшну молитву, дете-авет, рекло би се читав црномагијски репертоар, да бисмо на крају сазнали да је приповедач све то измишљао у намери да заплаши и иначе лаковеран и страшљив народ. У „Глави шећера“, можда и најпознатијој Глишићевој приповести, Радан Радановић страда двојачко: од нечистих сила, оличених у призорима страве која му се догађа на путу кући, наравно ноћу, на уклетом месту, на виру, у вихору, у привиђењима зеленаша заплетеног у корење, појави црног попа, букагија које га спречавају да се креће, детета које му скаче на леђа и демонски нараста, најављујући оно друго страдање, истинско и много горе, од људи, или нељуди. А ти нељуди су срески капетан Максим Сармашевић, корумпиран, који оличава племе нечисте силе, као и Давид Узловић, лихвар. Глава шећера је овде симбол страдања Радановог, у коме се људи претварају у крвопије, у демоне способне да киње ближњег свога, да би га потпуно уништили, немилосрдно, попут вампира. Фолклор је у овој причи потка живота сељака, њихових сујеверја и празноверја, страха од непознатог, ноћи, мрака, страшних места, нечистих сила и Онога чије се име не изговара. Уопште, пагански доживљај живота у нашем народу, барем онако како то описује Глишић, много је јачи од хришћанског. Нема сумње да је у то време то заиста и било тако. Али јасно је и да је лични Глишићев поглед на односе паганског и хришћанског често на страни оног првог, да су његове антипатије према свештеницима и Цркви изразите. „Ноћ на мосту“ је једна од Глишићевих прича у којима су примери фолклорне страве најбоље описани. Заправо, цела прича је прожета атмосфером страха, сујеверја. Опет је ту Новак врачар да истерује зле чини, Иван који страда и мора провести сам ноћ на мосту у пустом пределу да би се истерале зле чини. У кошмарном вртлогу збивања у тмини, уз појаву црног јарета, цинова, хуку и халабуку, главни јунак једва извуче живу главу. То су оне кључне приче Милованове у којима се описују разни модалитети хорора. У неколиким другим, страва је или део игре („Распис“), или већ сам наслов најављује зло, неизбежну злехуду судбину главног јунака („Злослутни број“, „Задушнице“, „У зао час“), или страх од непознатог и празноверицу народа („Редак звер“).

Глишић је као писац био под утицајима разних аутора. Ако оставимо по страни деловање Светозара Марковића и његове социјалистичке (утопијске) идеје напретка и равноправности, но који је, знамо то, једно време фасцинирао младог Милована (критика власти и Цркве у његовим приповеткама, не дугује ли управо највише Марковићу своју оштрину, честу сатиричну ноту, одбојност према тим стубовима друштва). Скерлић је тачно запазио Глишићеву омразу и према Цркви и према зеленашима који су немилосрдно злоупотребљавали људску невољу, беду и лаковерност. Представницима власти, капетану Максиму Сармашевићу из „Главе шећера“, капетану Паји у „Распису“, писару Живану у „Ретком зверу“, Глишић додаје газду Милуна у „Свирачу“, Вула Пупавца у „Злослутном броју“, Узловића у „Глави шећера“, ћир-Трпка у „Ни око шта“. Узловић чак главом плаћа своје зеленашење и каишарење, неки буду пребијени (Пупавац), већина насамарена (ћир-Трпко).

Неспоран је и одавно запажен утицај Гогоља. Преплитање реалности и фантастике, сновиђења, кошмара, фолклора, све је то репертоар познат из Гогољевих приповедака, али и романа. Није онда чудно што ће Глишић бити један од озбиљнијих преводилаца Гогољевог дела на српски језик. Збирка приповедака *Вечери у сеоцету крај Дикање*, објављена 1831–1832, она је која је „открила“ путеве народне фантастике и начине њене литерарне обраде младом Глишићу. Наравно, није Гогољ био први у преношењу такве тематике у прозу. Али вероватна блискост са темама руског/украјинског фолклора, сличност са појавама демонолошких бића различитих словенских митологија (вукодлаци, виле, злodusи, вештице, ђаволи) објашњава утицај Гогоља, а не неких других писаца. Мада је Глишић преводио и Жила Верна, једног од родоначелника научне фантастике, он се никад није ни окушао у том жанру. Очито су њега као писца одредили његово порекло са села, народно усмено предање ваљевског краја, и понеки стварни догађаји из његовог времена.

Оно што је битно јесте чињеница да године објављивања његових најбољих приповедака са тематиком фантастике ужаса („Ноћ на мосту“ 1873–1874, „Глава шећера“ 1875, „После деведесет година“ и „Награисао“ 1880, „Брата Мата“ 1881) сведоче о још једном податку – писао их је млад писац, који је имао између двадесет шест и тридесет четири године, кад их је стварао. Млад човек је, свакако, под свежијим и снажнијим утицајима детињства, а да се из детињства вуку корени фантазмагоричних сећања Глишићевих, очито је.

Једна од прича у којој Глишић обилно користи арсенал страве јесте „Награисао“. Њен сиже је готово идентичан оном из приче „Ноћ на мосту“, с тим што је ова објављена 1880. Дакле, Миладин Малешкић из Лајковаца, пострадаће попут Ивана у „Ноћи на мосту“, тако што ће се изненада разболети и залећи у постељу, у некој врсти бунила и привиђења. Али та бољка није дошла тек тако. И он је, попут Ивана, изазивао судбину путујући ноћу, у невреме, те је „награисао“. Почине његов ход по мукама не би ли дошао до лека. Од попа Новака из Крчмара који ће му читати молитву за исцељење из „врло старе књиге“, до разних гатара из краја које ће покушати врацбинама, одвођење на извор испред пећине да се умије водом под глогом ништа није помагало. Све док се не нађе неко који им казује за Ромог Вука у Жабарима, врача, који би га могао излечити.

Вук је самац – нема никакве родбине. Кад му уђеш у кућу, слабо ћеш видети шта од посуђа, осим једну тестију, два-три лонца и чанка, један бардак и још две-три ствари. Остало је све *спрема за врацбине*. О чивилуцима извешани *курјачки зуби, зевови, осушени слепи мишеви, некаки замотуљци с корењем и травама, змијини свлакови, читави осиањаци и још много којечега*, што нећеш видети ни у једној обичној кући. И напослетку видећеш и *једног црног мачка без белеге*, што једнако дрема крај преклада (нагл. П. Т.) (Глишић I 1963: 379–380).

Начин на који је Миладин исцељен није исти као Иванов. Овде су у питању чини, црна магија Ромог Вука који је одлично, видели смо, опремљен за тај посао. Поново смо на терену односа хришћанско-паганско, где очито побеђује ово потоње. Први и једини пут у Глишића имамо опис читавог црномагијског обреда.

Миладин сасвим го, као од мајке рођен, стоји на сред вајата. Око њега обилази Вук и држи у руци некаку кануру пређе, па све конач по конач уплеће око њега отуд-одовуд, па припиње тамо за греду амо за греду, као оно год паук кад вије паучину. Плете тако плете, а све једнако нешто шапуће и погдекоји пут хукне. Миладин цепти као прут, али чуда – стоји као укопан (Глишић I 1963: 380).

Уз још једно ритуално излечење травама које се мора одвијати у три маха, на три места, у три времена, да би се бољка коначно победила, Миладин је заиста био барем делимично исцељен. И тек на крају приповетке сазнајемо узрок његовог награисања. Следе описи његовог ноћног путовања поред гробља, долином

Градца, кроз село Бујачић неком дубодолином. Кад је желео да пређе реку угледао је приказу.

*„Стоји човек право као свећа. Викнем ја: „Ко си?“ оно мени одговара: „Ко си?“ – „Ко си, ко си?“ ја њему, оно мени; тако два-трипут. Онда је прикупим дизгине, па ошинем коња камцијом, коњ ђипи у пропац напред, а ја, некако надохват ми беше, *ожжежем оног човека камцијом* што игда могох. [...] Ништа ти бог не даде – него *оно чудо дрекну*, е дрекну, људи, богами, учини ми се напуни сву дубодолину дреком и као да ме хтеде чисто њен зор оборити с коња. У оном страху ошинем опет коња, те избијем онамо на чистину. Кад – *онај човек те преда ме*: „Удари ме, молим те, још једном!“ Не знам ни сам како се та напаст отараси и како стигох на петњички друм. (нагл. П. Т.) (Глишић I 1963: 383–384)*

Кад је после таквог сусрета са силама таме стигао до куће своје није у њу могао ући јер је са свих страна била опасана белим чаршавима, који су га спречавали да прође. Све док – први петли нису запевали. Тад је сва та магија нестала, али је болест настала. Отад је био у бунилу из кога се ништа не сећа, све до тренутка кад га је Роми Вук излечио.

Глишићева приповетка са израженим елементима хорор фантастике јесте и „Брата Мата“, објављена 1881. године. Она се разликује од претходно спомињаних, утолико што ћемо – али тек на крају – сазнати да све што се у њој описује, сва страшна дешавања, јесте обична измишљотина главног јунака Мате. Укратко, сиже приче је следећи: двојица пријатеља, нераздвојних толико да су се ословљавали као браћа, Јанко и Мата, живели су у селу Жабарима. Битан моменат код Глишића прозаисте јесте управо то јасно и прецизно дефинисање места збивања радње, све су то познати топоними ваљевског краја, а таква документарност служи појачавању аутентичности веровања у истинитост збивања. Дакле, та два побратима живела су сложено, све док се напрасно Јанко није разболео и умро. Иза њега остала је удовица Смиља, сама и без деце, док је Мата био нежења. И ту почиње заплет приповетке. Прође и година од смрти Јанкове, почињу да се мотају просци око Смиље, којој је десна рука и помоћ свакодневна постао брата Мата. Заљубљен у њу, али не смејући да јој отворено искаже своја осећања, он постаје сметен и погубљен, поготово кад чује колико се мушкараца мота око удовице. А ни Смиља није равнодушна према њему, и чека неку Матину одлуку, невољна да се уда у туђу кућу. Срећом у несрећи, Мата је имао још једно искреног пријатеља, Нешу Срндаћа,

који је видевши шта се догађа с њим, решио да га посаветује. Ускоро после тог „саветовања“ у селу почињу да се дешавају чудне ствари.

Док се утом поче по селу зуцкати како често људи привиђају. Прво је привидео Станко Џенабет – *човек с белим платном преко рамена, око поноћи*, где оде најлак навише, или кући Јанковој или некуд на другу страну. Барем се Станко клео свим чудима света да је тог човека видео. Неко је опет казивао како је спазио ноћу опет онога човека с белим платном где стоји на прелазу ниже куће Јанкове, други се опет клео како је усред села на раскршћу видео опет тог човека: *стоји као стожер, а платно му се отегло низ леђа и читав аришин по земљи*. Затим почеше неки казивати како се често чује некакав тутањ кроза село, као да неко јури некога (нагл. П. Т.) (Глишић I 1963: 438).

Народ се узнемирио и заплашио. Нико више не сме ноћу да излази. „Наједанпут ти пуче глас: да се, бог овде био, Јанко повампирио, да долази сваку ноћ својој кући и – још много којешта!“ (Глишић I 1963: 439) Разне приказе, попут црног јарета, малог детета, распалиле су машту народа, који почиње да испреда све невероватније „истините“ приче, уз помињање сведока, очевидаца који се куну да су заиста видели такве и такве утваре. А то мало дете некако се баш створило у Смиљиној кући, нерођено, некрштено, а учено, препаметно, све док није напрасно умрло! Народ лаковеран и празноверан, поверовао је у ову ујдурму. Оно што је била једина ником очевидна последица тих необичних збивања јесте нестанак просаца. Напрасно, сви су ником поникли, нико више није смео ни близу Смиљине куће. Осим, наравно, брата Мате. Ту већ читаоцу постаје полако јасно порекло ове ујдурме, али нећемо бити сигурни да је то тако све до самог краја. Ни сеоски поп не успева да разувери народ да су таква збитија немогућа. Пошто им он не верује одлазе код старог попа Ивка у друго село. Он „очита страшну молитву из оне старе књиге, па оздрави човек као да руком однесеш...“ (Глишић I 1963: 449) Ту књигу нашао је на волшебан начин, после прекогнитивног сна који се ноћима понављао и у коме му је неки старац упорно казивао где се књига налази, у некој старој букви у „манастирини“, дубоко у планини. После овог бајковитог објашњења порекла те прастаре књиге „писане на зечјој коже“, јасно је зашто се сеоска делегација упутила к њему. Он ће прочитати нешто из књиге, али ће ипак упутство за то како се отарасити зла бити црномагијско! Земљу са дететовог гроба узети „уочи младог петка у глуво доба“,

однети у планину и растурити. За ту работу изабрана су двојица најхрабријих: нећемо се зачудити што су то брата Мата и Неша Срнадаћ. Убрзо после тога пукла је по селу вест да је снаша Смиља испрошена, а да је просац нико други до Мата! Била је и свадба, а вампири несташе нетрагом. Родио им се и син. И тек на самом крају приповетке приповедач се меша у нарацију, као самосвесни и свезнајући модерни прозни приповедач.

Тако се дуго причало и после кад већ није било на свету ни брата Мате, ни снаше Смиљке, ни Неше Срнадаћа, ни Младена Скакавца и свакад се на крају додавало: „Ето тако је то било!“

Међутим то није тако било. Читалац је сигурно опазио да је ова приповетка некако замршена и малко нејасна. То је све зато што је у њој врло мало истине.

Истина је да су се брата Мата и брата Јанко много пазили. Истина је да су се снаша Смиља и брата Мата волели и за живота Јанкова и после смрти његове. Истина је да се брата Мата оженио Смиљом. *Оно друго све је пресна лаж.* Нити се Јанко повампирио, нити је било оног страшног детета, нити је оно читало, нити су га курјаци растргли. *Ништа од свега тога није било* (нагл. П. Т.) (Глишић I 1963: 463).

Мата је уз помоћ Нешину раширио те страшне приче по селу да би се одбили просци Смиљини. Накана је очито успела, а Глишић је маниром савременог прозног писца двадесетог века разбио стварносну илузију читаоцу.

Са приповедачем се, међутим, читалац не може сложити, прича није ни замршена ни нејасна. Реч је о различитим приповедним конвенцијама: да ли приповедач мора да се стара о истинитости, или му је дозвољено да заводи читаоца и оставља га у благој недоумици. Први је поступак реалистички, други има једну црту романтичарског, или готског наслеђа, али је управо та одлика блиска модерном сензибилитету (Јерков 1995: 247).

О тој његовој димензији приповедања потанко је писао Радомир Ивановић.

На митском карактеру *Приче* инсистира Глишић од реторике наслова („После деведесет година“) и поднаслова („Приповетка по народном веровању“), преко највиднијих синтагматских и парадигматских оса, које указују на ретко сретану симбиозу фолклорне и уметничке имагинације, односно *имагинативног* (фантастичног) и *реалног* (стварносног) света, па до најситнијих

структурних елемената, видљивих у поступку „педализације теме“ или стварања „епског газа“, као и неговања „драмске тензије“ свих саопштених догађајних низова (Ивановић 1998: 32).

Као да је оваквим поднасловима Глишић самом себи давао неку врсту алибија за садржај приче, барем онај њен фантастични део, који је „из народног веровања“. Ето, нисам ја то измислио, већ народ, а ја само преносим вама. Стога је и његов однос према фантастици био амбивалентан. „У неким од фантастичних проза он ју је афирмисао, у неким негирао, а у неким деструирао (’фингираном фантастиком’)“ (Ивановић 1998: 37). Сва три става примењена су у приповеци „Брата Мата“, чији је крај, навели смо, управо разграђивање илузије створене приповедањем. А да су извори инспирације Глишићеве у народу, утврдили су листом сви истраживачи његова дела. Тиме се у потпуности оправдавају и поднаслови трију наведених приповедака, и то инсистирање писца на њиховом пореклу у „народном веровању“. „Зато један од домаћих извора и основа Глишићевог стваралаштва треба тражити у народној прози, а од књижевних врста ове, првенствено у шаљивој народној причи, анегдоти и сличним народним умотворинама“ (Вученов 1970: 79). Као један од стожерних писаца српског реализма, Глишић не престаје да изненађује своје проучаваоце инкорпорирањем елемената фантастике у своје дело.

[...] откуд у том свету реалија вампири, вукодлаци, и други феномени сујеверја и празноверица који су у Глишићевим приповеткама често дати у реалистичком третману и контексту, без оградe и резерве пишчеве према њима. Откуд то да прва објављена Глишићева приповетка, „Ноћ на мосту“ [...] скоро цела буде саздана на сујеверју и од сујеверја [...] (Вученов 1970: 85–86).

И Вученов, такође, примећује Глишићеву амбивалентност у односу према фантастици хорора. У једним приповеткама („Ноћ на мосту“, „После деведесет година“, „Глава шећера“) „митско је стављено у границе реалног, стварног догађаја, а не као халуцинација узнемирене свести. Све је то уткано међу реалије, у реалистичку визију, ’обучено је’ у рухо стварности и доследно тако посматрано и испричано“ (Вученов 1970: 87). Приче „Брата Мата“ и „Ни око шта“ пример су другачијег односа пишчевог према фантастичном. „Када је приповетка обојена више или мање

хумористично, сујеврно и митско губи своју виталну вредност“ (Вученов 1970: 87). Вученов запажа и ону већ споменућу димензију прозе Глишићеве, сталну борбу старог и новог веровања, паганског и хришћанског у српском народу.

Истина, хришћанство је својим митом разбило целовитост паганске митске слике и Олимп Јужних Словена са Перуном, Триглавом, Дабогом, Стрибогом, Велесом, Црнобогом, Весном, Живом, Ладом и другим боговима нестало је изгледевши пред хришћанском небеском хијерархијом у којој св. Илија Громовник преузима улогу Перуна, бога грома, или св. Влахо улогу Велеса или Волоса, бога стада, итд. Међутим, хришћанство није успело, и поред својих многобројних светаца, да уништи нижа митска божанства или полубожанства: море, вукодлаке, вилењаке, виле, коледа, додоле и др. И пошто их није уништило, она су се измешала са хришћанством у необичну симбиозу, особито у демоничном правцу, замењујући често на неки начин ђавола из хришћанске религије, али не изгубивши много ни од своје претхришћанске, паганске осебујности (Вученов 1970: 88–89).

Проширујући границе сопственог реализма уношењем фантастичних елемената народног предања, Глишић је „фантастично и митско увео у реалност средине“ (Вученов 1970: 90). Између сеоске свакодневице оличене, на пример, у зеленашким крвопијама, и фантазмагоричне фантастике, оличене у демонским бићима глувог доба ноћи, вампирским крвопијама, изграђен је Глишићев литерарни свет. Тај спој реалног и надреалног готово никад није сукобљен. Напротив, вешто је инкорпориран, чак суперпониран у једну целину попут палимпсеста, а тиме приповедачко мајсторство Глишићево само још више добија на вредности.

Супстрат демонских бића и појава у Глишићевом делу један је од најбогатијих у српској литератури. Његова ђавоља бића појављују се у бројним облицима, као цинови, псоглави, вампири, утваре, авети, здухаћи, дрекавци, ветрењаци, као црне мачке, црни јарци, јахачи на коњу, црни попови, црна деца, свиње. Моћ преображаја нечастивих сила неограничена је. Управо та њихова способност увећава страх код људи, јер се оне могу појавити у било ком облику, неочекиваном и, често, познатом, и било кад. „[...] нечастиви често постају флороморфна (грешник у дрвету) или зооморфна бића (црно дете има *канце* и *шане*). У исти мах они се могу лако премештати с места на место, изненада појавити и исто тако ненадано нестати“ (Поповић 2009: 72). Ова фантастична бића Глишићева као да су сишла са средњовековних фресака, које

приказују пакао, хорде ђаволје које муче грешника у подземљу зла, или са фантазмагорија Бошових, Бројгелових, Арчимболдових.

Чињеница је да су рођење 1847. године и одрастање Глишића у средини у којој су традиција и народно усмено предање били јако укоревени средином 19. века, произвели оволико фантастиком богат приповедачев опус, као и да „фолклорна фантастика зато остаје главни извор грађе и за модерну српску фантастику“ (Палавестра 1989, т. I: XIX). Глишић и Илија Вукићевић, биће „главни носиоци повратка на изворе и мотиве фолклорне фантастике, празноверица и веровања у тајанствене силе [...]“ (Палавестра 1989, т. I: XXIX). Упориште Глишићеве прозне фантастике јесте у народној књижевности, али и у усменом предању догађаја из ваљевског краја, за која је здружено народ веровао да су се заиста догодили.

Извори:

Глишић, Милован. *Сабрана дела, I*. Београд: Просвета, 1963, стр. 575.

Шаулић, Новица. *Српске народне приче, I*. Београд: Геца Кон, 1925, стр. 221.

Литература:

Вукадиновић, Божо. *Интерпретације (о фолклорној, фантастичној и песничкој имагинацији)*. Београд: Просвета, 1971, стр. 255.

Вученов, Димитрије. *О српским реалистима и њиховим претходницима*. Београд: Слободан Јовић, 1970, стр. 261.

Дамјанов, Сава. *Корени модерне српске фантастике. Фантастика у књижевности српског предромантизма*. Нови Сад: Матица српска, 1988, стр. 267.

Зорић, Драгољуб. *Живот и дело Милована Ђ. Глишића*. Ваљево: Милан Ракић, 1991, стр. 304.

Ивановић, Радомир. „Верзије Глишићеве фантастичне прозе ‘После деведесет година’ (Прилог наратологији и генологији)“, Београд: *Књижевна историја*, XXX, 104, (1998): 27–45.

Јерков, Александар. „Поетичке промене и савремено читање прозе Милована Ђ. Глишића“. М. Глишић. *Изабране приповетке*, Београд: Драганић, 1995, стр. 237–263.

Палавестра, Предраг. „Критичке одлике српске фантастике.“ *Књига српске фантастике XII-XX век*, књ. 1. Београд: СКЗ, 1989, стр. VII–XLII.

Поповић, Тања. „Глишић, Гогољ, сказ и ђаво.“ *Глишић и Домановић: 1908–2008*. Светлана Велмар-Јанковић ур. Београд: САНУ, 2009, стр. 61–76.

Радин, Ана. *Мотив вампира у миту и књижевности*. Београд: Просвета, 1996, стр. 241.

Скерлић, Јован. *Писци и књиге III*. Београд: Просвета, 1964, стр. 362.

Predrag B. Todorović

THE HORROR FANTASY IN MILOVAN GLIŠIĆ'S SHORT STORIES 'DOOMED' AND 'BRATA MATA'

Summary

This is the text with which is completed the research of Milovan Glišić's short stories which feature the elements of horror fantasy. The number of the stories which have these elements is not insignificant in the writer's relatively small opus of short stories. Those are the following short stories: 'The Night on the Bridge', 'After Ninety Years', 'Doomed', 'Brata Mata' and 'The Sugarloaf'. The titles alone suggest horror in some of them, they announce evil, bad luck, although they do not have events with the elements of horror fantasy. They are: 'In Evil Hour', 'An Ominous Number', 'A Walk after Death' and 'Martinmas'. The two stories which are examined in this paper, 'Doomed' and 'Brata Mata' exhibit different prose and narrative techniques, yet they are both inevitable in the study of Glišić's horror fantasy opus. Both stories take place in the county of Valjevo, like in his other significant stories. They are most likely moulded on oral folk belief narrative and beliefs that those events really did happen. Glišić's narrative mastery is all the more important since he built literary prose fantasy beyond comparison in Serbian literature of his time based on that belief narrative.

Key words: Milovan Glišić, short stories, Realism, Romantism, demonic, fantasy, horror, Gogol.